

ΦΩΤΟΒΟΛΤΑΪΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ: Η ΑΣΥΜΜΕΤΡΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η συζήτηση για εγκαταστάσεις φωτοβολταϊκών (Φ/Β) σε γεωργική γη, όπως αποτυπώνεται στον Ν. 3851/2010 για τις ΑΠΕ (4/6/2010)¹, στην εγκύκλιο ΥΠΕΚΑ (16/12/2010)² και στη σχετική ειδησεογραφία και αρθρογραφία, παρουσιάζει μια πρωτοφανή ασυμμετρία ανάμεσα στα θέματα που προβάλλει ως σημαντικά και στα θέματα που αποσιωπά. Εξίσου πρωτοφανής είναι και η πλήρης ομοφωνία και συνεργασία των αρμόδιων Υπουργείων ΥΠΕΚΑ και ΥΠΑΑΤ για την εκμετάλλευση του υποτιθέμενου φωτοβολταϊκού χρυσωρυχείου με αδιάσειστο επιχείρημα την πολύμορφη κρίση του αγροτικού τομέα και την ανάγκη ενίσχυσης του εισοδήματος των κατ' επάγγελμα αγροτών, *κατά προτεραιότητα έναντι άλλων ιδιοκτητών γης*. Πλήθος 'ειδικών' προσφέρει δελεαστικές προβλέψεις οικονομικών ωφελειών στους επίδοξους φωτοβολταϊκούς αγρότες σε καιρούς αβέβαιους με υπολογισμούς αβέβαιους. Έτσι προετοιμάζεται το έδαφος για διαμαρτυρίες αν οι ελπίδες των 6,000 αιτούντων (μέσα Οκτωβρίου 2010) διαψευστούν...

Η μονοδιάστατη συζήτηση εστιάζει αποκλειστικά σε τεχνικά, χρηματο-οικονομικά και διαδικαστικά θέματα – διαθέσιμη ισχύς, σύνδεση με το δίκτυο, τιμή ρεύματος, κόστος, οφέλη, χρηματοδότηση, χαρακτηρισμός γεωργικής γης υψηλής παραγωγικότητας – και αποπροσανατολίζει από την ενασχόληση με πολυάριθμα ουσιαστικά ζητήματα.

Διατροφική ή ενεργειακή ασφάλεια; Το πραγματικό πλαίσιο της συζήτησης, όπως για πολλές μορφές ΑΠΕ, αποτελούν αυτοί οι παγκόσμια αλληλο-συγκρουόμενοι στόχοι: θα χρησιμοποιηθεί η γη **για παραγωγή τροφής ή για παραγωγή ενέργειας** 'καλλιεργώντας' Φ/Β (και άλλες μορφές ΑΠΕ); Παρόλο που η ενεργειακή ασφάλεια είναι ένας σημαντικός στόχος για την Ελλάδα, υπάρχουν πολλές εναλλακτικές επιλογές ιδιαίτερα μετά τις πρόσφατες αποκαλύψεις ύπαρξης ενεργειακών πόρων στην ευρύτερη περιοχή της χώρας. Αντίθετα, η διατροφική ασφάλεια παραμένει κρίσιμος στόχος αφενός γιατί η γη είναι αδιαπραγμάτευτος και αναντικατάστατος συντελεστής παραγωγής τροφής και οι διεθνείς και εγχώριες συνθήκες είναι δυσμενείς.

Η επισιτιστική κρίση είναι ένας διαρκής σοβαρός κίνδυνος για αναπτυγμένες και μη χώρες που οφείλεται σε φυσικούς κινδύνους, αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού και κερδοσκοπικά χρηματιστηριακά παιχνίδια^{3, 4, 5, 6, 7}. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει συστήσει ήδη κοινό προγραμματισμό της έρευνας 'γεωργία, επισιτιστική ασφάλεια, κλιματική αλλαγή'⁸. Διεθνείς οργανισμοί (ΟΗΕ, Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, κ.ά.) συνιστούν, διαφύλαξη και προστασία της γεωργικής γης και περισσότερες επενδύσεις στον αγροτικό τομέα⁹. Όσες χώρες δεν έχουν αρκετή γη να θρέψουν τον πληθυσμό τους ενοικιάζουν γη στην Αφρική^{10, 11}. Αρκετές χώρες (π.χ. Γερμανία, Βουλγαρία) έχουν επιβάλλει περιορισμούς εγκατάστασης Φ/Β σε γεωργική γη γενικά^{12, 13}.

Η γεωργική γη στην Ελλάδα έχει συρρικνωθεί λόγω κακής διαχείρισης, ανεξέλεγκτης αστικοποίησης και απρογραμματιστής τουριστικής ανάπτυξης. Το αγροτικό έλλειμμα φτάνει τα 3 δισεκατομμύρια Ευρώ¹⁴, οι εισαγωγές αγροτικών προϊόντων στα 6,5 εκατομμύρια Ευρώ ετησίως¹⁵ και η χώρα από το 2000 δεν είναι αυτάρκης σε σιτηρά.

Πως θωρακίζεται η χώρα έναντι επισιτιστικής κρίσης όταν επιτρέπεται κάλυψη με Φ/Β έως 1% της συνολικής έκτασης της γεωργικής γης υψηλής παραγωγικότητας (ΓΓΥΠ) σε κάθε νομό, 370.000 στρέμματα συνολικά δηλαδή (η συνολική έκταση της εκτιμήθηκε σε 37 εκατομμύρια στρέμματα τον Μάιο 2010)¹⁶, ενώ θα έπρεπε να διαφυλάσσεται ως κόρη οφθαλμού; Η πρόσφατη εγκύκλιος του ΥΠΕΚΑ εστιάζει *μόνο* στην ΓΓΥΠ. Επικαλείται την ΚΥΑ 168040/04-09-2010 (Καθορισμός κριτηρίων με τα οποία διαβαθμίζεται η αγροτική γη

σε ποιότητες και κατατάσσεται σε κατηγορίες παραγωγικότητας) που εκδόθηκε τρεις μήνες μετά τη δημοσίευση του Ν. 3851/2010 καλύπτοντας το χρονίζον νομικό κενό καθορισμού της ΓΓΥΠ.

Η ΚΥΑ, όμως, είναι ανεπαρκής ως βάση λήψης αποφάσεων από τις αρμόδιες υπηρεσίες. Πρώτον, δεν συνοδεύεται από χάρτες, αφήνοντας την εκτίμηση και την οριοθέτηση της ΓΓΥΠ στην κρίση των τοπικών υπηρεσιών Αγροτικής Ανάπτυξης. Δεύτερον, χρησιμοποιεί έναν ατελή και ασαφή ορισμό της παραγωγικότητας συναρτώντας την με την ΓΓΥΠ ενώ αυτό δεν ισχύει αναγκαστικά. Η παραγωγικότητα της γης για ένα προϊόν είναι συνάρτηση των χαρακτηριστικών της σε σχέση με τις απαιτήσεις του παραγόμενου προϊόντος. Η δε οικονομική αποδοτικότητα της είναι συνάρτηση της αγοραίας ζήτησης και προστιθέμενης αξίας του προϊόντος. Έτσι, γεωργική γη «χαμηλής παραγωγικότητας» μπορεί να έχει μεγάλη οικονομική απόδοση (π.χ. για ξηρικές καλλιέργειες πιστοποιημένων προϊόντων ονομασίας προέλευσης), πέραν του ότι η βιοποικιλότητα της είναι σημαντική. Η γεωργική γη δεν καταστρέφεται με κανένα πρόσχημα. Κάθε σπιθαμή της συμβάλλει στη επισιτιστική ασφάλεια και δεν αποτελεί ελεύθερο πεδίο τοποθέτησης Φ/Β. Αντίθετα, πρέπει να προσδιορίζεται η καταλληλότητα της για εναλλακτικές καλλιέργειες με πολλαπλά κριτήρια στα πλαίσια αναπτυξιακού και χωροταξικού σχεδιασμού (βλ. π.χ. τη μεθοδολογία Αγρο-οικολογικού zoning του FAO¹⁷).

Τέλος, η εγκύκλιος προσδιορίζει πλήθος δαιδαλωδών και ασαφών διαδικαστικών ρυθμίσεων και θεσπίζει στενότερα χρονικά όρια 20 ημερών για την έγκριση των αιτήσεων. Αναθέτει δε τη λήψη σημαντικών αποφάσεων και την επίλυση πρακτικών ερωτημάτων (πως, π.χ., συνάδει ο καθορισμός ΓΓΥΠ προ της ΚΥΑ με αυτόν την ΚΥΑ;) στις τοπικές υπηρεσίες που δεν έχουν πάντα την απαιτούμενη γνώση, τα μέσα και την επίσημη καθοδήγηση για να τις πάρουν. Έτσι η εγκύκλιος αφήνει πάμπολλα περιθώρια 'προσαρμογών' κατά την εφαρμογή της και έτσι δεν διασφαλίζει ούτε την προστασία της ΓΓΥΠ ούτε έστω την τήρηση του 1% κάλυψης ΓΓΥΠ με φωτοβολταϊκά.

Οι επιπτώσεις των Φ/Β και των συνοδών έργων στο έδαφος, τους υδατικούς πόρους, τη βιοποικιλότητα και το τοπίο, μεμονωμένα και αθροιστικά δεν απασχολούν τη συζήτηση ούτε οι πιθανές συγκρούσεις αγροτικών δραστηριοτήτων και Φ/Β, οι αστοχίες, οι κίνδυνοι, η διαχείριση των 'γηρασμένων' Φ/Β, και οι πιθανές παραβιάσεις της Ευρωπαϊκής και εθνικής περιβαλλοντικής νομοθεσίας (έδαφος, υδατικοί πόροι, βιοποικιλότητα, απόβλητα).

Η εγκύκλιος παραπέμπει στις θεσμοθετημένες διαδικασίες Έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων (ΕΠΟ) και περιορίζεται στην απαγόρευση Φ/Β σε περιοχές Νατούρα, αιγιαλό, και βραχονησίδες ως εάν οι υπόλοιπες αδόμητες περιοχές δεν αποτελούν αναπόσπαστα τμήματα των τοπικών οικοσυστημάτων που κατακερματίζονται. Επικαλείται δε αποφάσεις εγκεκριμένων σχεδίων για τη χωροθέτηση Φ/Β δεχόμενη σιωπηρά την ορθότητα τους. Τέλος, προβλέπει την αποξήλωση του εξοπλισμού μετά το πέρας της χρήσης του και αποκατάσταση του αγροτεμαχίου ως εάν τα οικοσυστήματα συγκροτούνται από εξαρτήματα (έδαφος, βιοποικιλότητα, νερό) και η λειτουργία τους αποκαθίσταται αυτόματα, ανέξοδα και άμεσα μετά από μια διαταραχή. Ας σημειωθεί ότι αποκατάσταση γης και τοπίου δεν έχει γίνει μετά από πολύ σοβαρότερες επεμβάσεις

Η συζήτηση, τέλος, αδιαφορεί για καταλληλότερες εναλλακτικές τοποθεσίες εγκατάστασης Φ/Β, όπως είναι οι ήδη κατεστραμμένες περιοχές (λατομεία, ορυχεία, χωματερές, κ.ά.) και οι εξωτερικές επιφάνειες αγροτικών και άλλων κατασκευών και κατοικιών.

Οι συνέπειες των κενών της συζήτησης που παρουσιάστηκαν, ιδιαίτερα βαρύνουσες δεδομένων των δυσμενών διεθνών συγκυριών και των ιδιαιτεροτήτων της Ελληνικής περίπτωσης, περιλαμβάνουν:

- Περαιτέρω υποβάθμιση και πλημμελή προστασία του εδάφους· κατά συνέπεια, περαιτέρω μείωση της γεωργικής γης.
- Περαιτέρω μείωση της (γενναία επιδοτούμενης ...) αγροτικής παραγωγής· η μέχρι τώρα μείωση της έχει κοστίσει αρκετά σε εισόδημα και απασχόληση.
- Περαιτέρω αποδυνάμωση του αγροτικού τομέα που θα συμπαράσχει και τους εξαρτημένους κλάδους εισροών (εφόδια) και εκροών (βιομηχανίες, καταναλωτές). Ιδιαίτερα ευαίσθητοι τομείς, όπως ο τουρισμός, θα επηρεαστούν σοβαρότερα αν η σίτιση εξαρτηθεί ακόμα περισσότερο από εισαγωγές.
- Επιδείνωση της επισιτιστικής ασφάλειας και εξάρτησης της χώρας από εισαγωγές τροφίμων (μη λαμβάνοντας υπόψη και το ζήτημα της ποιότητας τους).
- Περαιτέρω εγκατάλειψη της γεωργίας, λόγω έλλειψης γεωργικής γης και ταυτόχρονα ύπαρξης εναλλακτικής ... καλλιέργειας Φ/Β, ένα διόλου απίθανο ζοφερό σενάριο, δεδομένης της ανυπαρξίας σχεδιασμού αγροτικής ανάπτυξης τα τελευταία πενήντα χρόνια.
- Μετάλλαξη σε φωτοβολταϊκούς και αυτό-ακύρωση των 'κατ' επάγγελμα αγροτών' λόγω προνομιακής μεταχείρισης. Ήδη νοιάζονται περισσότερο για την έγκριση της αίτησης τους παρά για το αν θα σχεδιαστεί ορθολογικά και συνολικά, έστω και καθυστερημένα, η αγροτική ανάπτυξη και να αποδώσουν πραγματικά οι γενναίες επιδοτήσεις τους ... Ας σημειωθεί επίσης και ο προβληματισμός για τον ορισμό των 'κατ' επάγγελμα αγροτών' με δεδομένη την πολύ-απασχόληση που κυριαρχεί στην ύπαιθρο τις τελευταίες δεκαετίες, τουλάχιστον στην Ευρώπη.
- Σοβαρές αλλοιώσεις στο περιβάλλον, στο φυσικό, αγροτικό και τουριστικό τοπίο, στις χρήσεις και στην ιδιοκτησία της γης από εγκαταστάσεις Φ/Β λόγω της γενικότερης απουσίας χωροταξικού σχεδιασμού και πλημμελούς εφαρμογής της νομοθεσίας.

Τούτη η ασύμμετρη συζήτηση υπογραμμίζει θλιβερά τη συνεχιζόμενη απαξίωση της γης ως θεμελιώδους συντελεστή παραγωγής και ανάπτυξης. Άρχοντες και αρχόμενοι με απερίγραπτη ευκολία κακοδιαχειρίζονται και εκποιούν τη γη και το νερό, τους πολυτιμότερους πόρους που οι σώφρονες κοινωνίες, σε περιόδους ευημερίας, προσέχουν για να έχουν ενώ διαφυλάσσουν αυστηρότατα σε περιόδους περιβαλλοντικών, οικονομικών και επισιτιστικών κρίσεων. Με τη συναίνεση και σιωπηλή αποδοχή τους, και μάλιστα από το καθ' ύλην αρμόδιο για την προστασία της υπουργείο, εκποιείται η γεωργική γη, αποχαρακτηριζόμενη έμμεσα και 'διακριτικά' μέσω φωτοβολταϊκών καλλιιεργειών (και όχι μόνο), σα να μη αρκούν οι τόσοι άλλοι τρόποι αποχαρακτηρισμού της.

Αποκαλύπτεται ξανά ο διαχρονικά αταλάντευτος προσανατολισμός της πολιτικής βούλησης, ιδιαίτερα σε 'δύσκολες' περιόδους, στη διευκόλυνση του ιδιωτικού, εύκολου κέρδους και η αδιαφορία για το συλλογικό όφελος, που ακυρώνει το ρόλο της πολιτείας ως θεματοφύλακα των 'κοινών'. Θα λυθούν τα προβλήματα των αγροτών και των αγροτικών κοινωνιών με την προώθηση της φωτοβολταϊκής γεωργίας; Θα λυθούν, άραγε, τα προβλήματα της χώρας ακολουθώντας το στρεβλό μοντέλο που ευθύνεται για την κατάσταση της;

Ελένη Καπετανάκη-Μπριασούλη, Καθηγήτρια
Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
e.briassouli@aegean.gr

¹ Ν. 3851/2010 (ΦΕΚ 85Α, 4-6-2010): *Επιτάχυνση της ανάπτυξης των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και άλλες διατάξεις σε θέματα αρμοδιότητας του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής* (ΥΠΕΚΑ).

² ΥΠΕΚΑ, Εγκύκλιος «Εφαρμογή των διατάξεων του ν.3851/2010 σχετικών με την εξέταση αιτημάτων για την εγκατάσταση σταθμών παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από Α.Π.Ε. σε γεωργική γη υψηλής παραγωγικότητας, συμπεριλαμβανομένης της κατηγορίας των επαγγελματιών αγροτών.» 16/12/2010.

³ Olivier de Schutter (2010) *Food Commodities Speculation and Food Price Crises. Regulation to reduce the risks of price volatility*. United Nations Special Rapporteur on The Right to Food. Briefing Note, No.2, 23 September 2010. <http://www.srfood.org/index.php/en/component/content/article/894-food-commodities-speculation-and-food-price-crises> (πρόσβαση στο άρθρο 6/1/2011)

⁴ Parmentier, S.(2010) Και ξαφνικά η πείνα επανεμφανίζεται. *Αγροτικός Συνεργατισμός*, Τεύχος 86: 16-18. http://www.paseges.gr/portal/periodiko/Agrotikos_Synergatismos_April_2010.pdf (πρόσβαση στο άρθρο 6/1/2011)

⁵ Αγρότες και τρόφιμα καθορίζουν το μέλλον του πλανήτη. *Αγροτικός Συνεργατισμός*, Τεύχος 86: 19-23. http://www.paseges.gr/portal/periodiko/Agrotikos_Synergatismos_April_2010.pdf (πρόσβαση στο άρθρο 6/1/2011)

⁶ UN warned of major new food crisis at emergency meeting in Rome; Environmental disasters and speculative investors are to blame for volatile food commodities markets, says UN's special adviser. *Guardian*, 24/9/2010.

⁷ Για νέα διατροφική κρίση προειδοποιεί ο FAO, *Το Βήμα*, 6 Ιανουαρίου 2011.

<http://www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=2&artId=376573&dt=06/01/2011>

⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010) *Σύσταση της Επιτροπής της 28ης Απριλίου 2010 σχετικά με την πρωτοβουλία κοινού προγραμματισμού στην έρευνα με τίτλο «Γεωργία, επισιτιστική ασφάλεια και κλιματική αλλαγή»* (2010/253/ΕΕ)

⁹ Επιδείνωση της πείνας τα επόμενα χρόνια βλέπει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (2010) <http://www.signalive.com/news/international/318754> (πρόσβαση στο άρθρο 6/1/2011)

¹⁰ Friis, C. and Reenberg, A. (2010). *Land grab in Africa: Emerging land system drivers in a teleconnected world*. GLP Report No. 1. GLP-IPO, Copenhagen.

¹¹ Olivier de Schutter (2010) *The Right to Food: Corporate, Foreign Gov't Land Grab Causing Hunger in Poor Countries*. http://www.democracynow.org/2010/10/28/un_special_rapporteur_on_the_right (πρόσβαση στο άρθρο 6/1/2011)

¹² *Germany Sets PV Feed-in Tariff Rates, Fuels Boom*. (July 2010) http://www.interpv.net/wsr/wsr_view.asp?idx=225&part_code=02&page=2 (πρόσβαση στο άρθρο 6/1/2011)

¹³ http://www.energia.gr/article_en.asp?art_id=22479 (πρόσβαση στο άρθρο 6/1/2011)

¹⁴ Μιλένα Αποστολάκη: Στα τρία δις ευρώ το αγροτικό εμπορικό έλλειμμα (27/9/2010)

<http://www.agrotypos.gr/index.asp?mod=articles&id=60216> (πρόσβαση στο άρθρο 6/1/2011)

¹⁵ «Το 2011 χρόνος μεγάλης αλλαγής στη γεωργία». Δηλώσεις του πρωθυπουργού από την Κρήτη (12/12/2010) <http://www.skai.gr/news/greece/article/158376/to-2011-hronos-megalis-allagis-sti-georgia/> (πρόσβαση στο άρθρο 6/1/2011)

¹⁶ Καλογιάννης, Σ. (2010) *Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας και Προστασία Γης Υψηλής Παραγωγικότητας, Νόμος και Φύση*, Ιούνιος 2010. <http://www.nomosphysis.org.gr/articles.php?artid=4118&lang=1&catpid=1> (πρόσβαση στο άρθρο 6/1/2011).

¹⁷ AEZ – Agro-ecological Zoning System <http://www.fao.org/nr/land/databasesinformation-systems/aez-agro-ecological-zoning-system/en/> (πρόσβαση στο άρθρο 6/1/2011).